

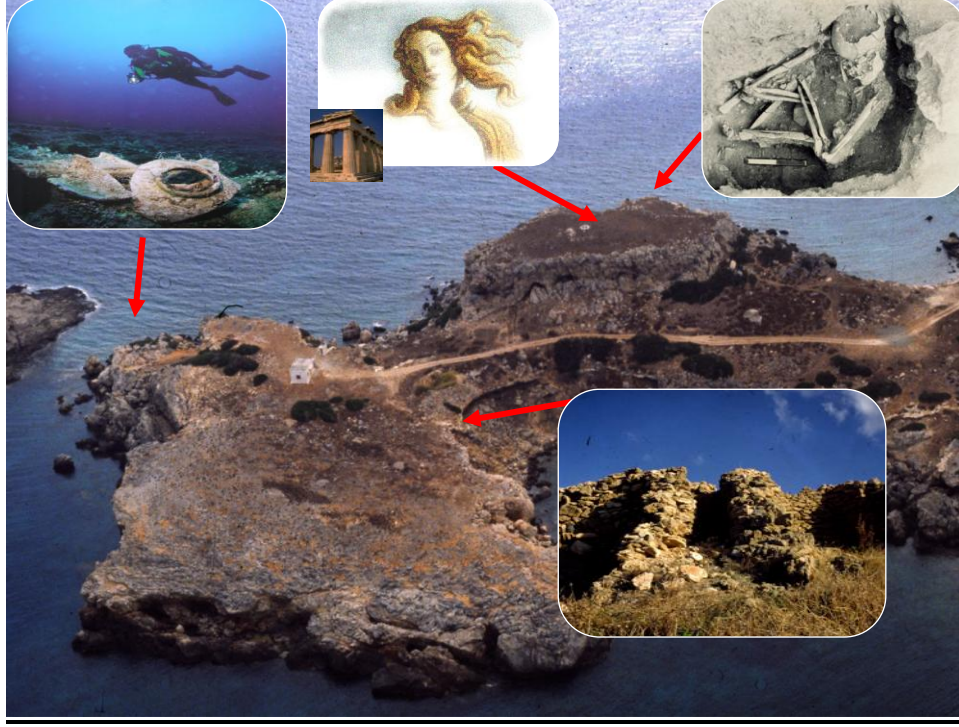

**Kıbrıs'ın Kuzeyinde Koruma Alanları
“Karpaz Bölgesi Örneği”**

‘Karpaz’daki Ayak İzleri : Doğa ve Arkeoloji Koruma Parklarında Alternatif Turizm’

Dr. Müge Şevketoğlu

4 Mart 2005

Karapaz'daki Ayak İzleri : Doğa ve Arkeoloji Koruma Parklarında Alternatif Turizm.

Konuşmamın ana odağı, doğa koruma alanları içerisinde arkeolojinin de ayrılmaz bir yeri olduğu ve bu bütünün 'kültür mirasımız' adı altında, niye ve kimler tarafından kimin için korunması gerektiği konularına değinmektir. Bu bağlamda, arkeoloji ve doğa parklarının turizme katkısına ve korumanın etkili olması için alınması gereken tedbirlere de kısaca değineceğim.

Kültür Mirası denince akla sadece arkeolojik veya tarihi kalıntılar gelmemelidir. Kültür Mirası, Yaşayan bir toplumun geleneksel yaşam tarzı da buna dahildir, bitki örtüsü, günlük inançlar, yemek kültürü, doğal güzellikler, jeolojik oluşumlar, deniz kaplumbağaları, göçmen kuşları, havası, coğrafi konumu dahil, bunların tümü kültürümüze şekil veren mirasımızdır. Kültür Mirası insanların korumak istedikleri herşeyi içerir, temiz havadan zeybek oyununa, doğal veya insan elinden çıkmış tüm eserleri içerir. Herkesi ilgilendirir. Çoğu zaman toplumları birbirinden farklı kılan özelliklerdir. Bu farklılıklar insan toplulukları arasında merak uyandırarak ziyaret ve öğrenme isteği uyandırır.

Kendimize "Benden sonra gelecek nesillere ne bırakmak isterdim?" sorusunu sormalıyız. Bu soruya cevap ararken çoğunluğun yararlanabileceği ve en uzun ömürlü olabilecekleri seçmeye gayret edelim. Bu, temiz hava ve deniz gibi evrensel bir miras, ya da kendi şahsi pul koleksiyonunuz, eviniz veya felsefeniz olabilir. Bunu lütfen düşünüp hangi 3 şeyi gelecek nesillere miras olarak bırakmak istediğinizi yazınız. Ama en önemlisi bunları korumak ve gelecek nesillere aktarabilmek için hangi koruma ölçülerini kullanabileceğinizi de bir kenara not etmeniz gerekir. Bu basit sorunun altında daha

karmaşık sorunlar yatabilir ve bir mirası korumak için başkalarından vazgeçmeniz gerekebilir.

Peki neyi neden korumalıyız?

Çevremizde farkında olmadığımız bir çok kültür mirasımız vardır, büyük bir kısmının tehlikede olduğunu bile fark etmeyiz. Bazen birini korumak için diğerini feda etmek durumunda görünebiliriz. Bu ayrımları yaparken hangi kriterleri göz önünde bulundurmalıyız? ...Herkes her zaman bir şeyleri korumak ister.. Örneğin Turkiyede yeni açılan kafelerde espresso ve kapoçinonun yanında unutulmuş Türk kahvesinin yer alması ve yabancı kahvelerin yerine tercih edilmesi amacıyla bir kampanya başlatılmıştır. Fransada trafikte insanların hayatlarını kaybetmelerini önlemek amacı ile tarihi cadde kenarlarını süsleyen asırlık ağaçların kesilmesine yönelik farklı bir kampanya başlatılmıştır.

Doğa ve arkeoloji konularında birlikte kararlar almak ve koordineli çalışmak çok önemlidir. Tarihi binaların üzerinde duvarlara zarar verdiği düşüncesiyle kimbilir ne kadar ender bitkilere zararlar verilmiştir. Avrupadaki bir örnekte önemli tarihi binalar üzerindeki temizlik sırasında, ender yosunlar yok edilmiştir. Farklı bir Amerikan örneğinde ise, doğal park sınırları içerisindeki önemli tarihi binalar, kökler ve sarmaşıklar tarafından geriye dönüşümü olmayan tahribata maruz kalmıştır. Çok uzaklardan örnekler vermemiz gerekmiyor aslında, ormancılık dairesinin ağaçlandırma sırasında yapılan teraslamalar sonucunda bir çok arkeolojik mezar alanına ve yerleşim yerine zarar verdiği bilinmektedir. Traktörle sürülen tarlalarda, inşaatlar, yol ve kanalizasyon projelerinde toprak altındaki arkeolojik ve tarihi dokuya zarar vermektedir. Bu tahribatın kasıtlı olarak gerçekleştirilmediği doğru olsa da, daireler arası koordinasyon, bu yıkımı en aza indirgeyebilmektedir. Büyük projelerde yapılan Çevre Etkileşim Değerlendirme raporlarında arkeolojiye de yer verilmelidir.

Mevcut kültürel ve doğal varlıkların korunması aslında hiç de o kadar basit olmayan, hiçbir zaman herkesi memnun edemeyecek çözümler sunan hassas bir konudur. Ancak ortak yollarda buluşmak mümkündür.

En azından bazı bölgelerde oluşturulan koruma alanları, bizlere kültür mirasımızın bir bütün olarak korunabilirliği konusunda umut vermektedir.

O zaman kültür mirası tanımı içerisinde yer alan ve korumak istediğimiz tüm varlıkları koruma alanları içerisinde oluşturulacak “Doğal ve Arkeolojik Yürüyüş Parkurları” veya “Kültür Mirası Parkları” çerçevesinde koruyabilmeliyiz. Peki bu yerler için kendi kendini besleyebilecek ve bölgedeki halkın gelir kaybına yol açmayacak bir çözüm bulunabilir mi?

Kimin İçin Korumacılık?

Bu önemli bir soru. Devletin yasalarının yanısıra, tehlikelere karşı yerli halkın da tepkisini göstermesi gerekmektedir. Koruma herkesin sorumluluğundadır. Genç yaştaki eğitimle başlayan duyarlılık, ilerisi için bilinçli ve koruma anlayışı oluşan bir toplum demektir. Bu eğitim sadece okullarda değil, ayrıca Karpaz örneğindeki gibi Arkeoloji ve

doğa parklarında da özenle hazırlanıp zevkli bir şekilde veya spor yaparak, bu tür parklarda öğrenme ortamı sağlanmalıdır. Amacımız aslında turizm olsa bile, ilk önce kendi insanımızın sürekli eğitimini ön planda tutmalıyız. Önce kendimiz için korumalıyız. Turistler koruduğumuz doğa ve değerler için gelmeli.

“Majorka ve Güney Kıbrıs sahillerinde Aya Napa örneği turizm gelişmeleri artık turist çekmiyor. Deniz sahillerini kirleten, güneş görmeyen apartmanların sadece yılın 3 ayı iş yapan gürültü ve içki turizmi artık kaldırılmaya çalışılıyor. Devlet tarafından büyük tazminatlar ödenerek satın alınan veya arazi değişimi yapılan bu tip turistik bölgeler artık aranmıyor. Aranılan yeşil, doğa dostu turizm. Karpazın elindeki sihirli anahtar da bu.

Arkeoloji ve Doğa Parkı, Yürüyüş parkurları ve Alternatif turizm olanakları

Doğa ve arkeoloji parkurları, bu parkurlar içerisinde yer alacak, dinlenme konaklama, yerli kültürünü menüsünde barındıran, et, balık ve diğer mutfakları sunan doğayla bütünleşmiş, doğaya saygılı, yerel kültürü yansıtan aile işletmeleri, at üzerinde veya yürüyerek, bisikletle gezilebilecek ortamlar... tarih için gelen kişiye doğayı, doğa için geleni yemek ve diğer kültürel birikime yöneltmek, turistik bir strateji olmalıdır. Kazıların ilgi odağı olması, kazılardan çıkan eserlerin sergilenmesi, ve hatta binalarının benzerlerinin yapılması cazip turistik beklentilerdir.

Karpaz bölgesinde koruma alanları içerisinde yapılabilecekler ve halen elimizdeki kaynaklara kısaca bir göz atalım: Kıbrısın çekici tarihçesi, kına geceleri, jeolojik oluşumu, yamaç paraşütü, dalış eğitimi, Küçük balıkcı tekne gezileri, Kaplumbağalar, Kuşlar, Çiçekler, Günlük hayat, Folklor, Dini ibadet yerleri, Arkeolojik alanlar, Yabani doğa, Doğa güzellikleri, manzaralar, Deniz sporları, Deniz gezileri, altı cam sandallarda sualtındaki deniz yaşamının seyri, Üniversiteler ve Araştırma projeleri, kuruluşlar, Restorasyon çalışmaları, Arkeolojik kazılar, Tarihi ve folklor araştırmaları, Doğa bilimleri araştırmaları, Tarımcılık, Zeytin, harup hasatı, Fotoğrafçılık gezileri, Safari ve doğa yürüyüşleri, at gezileri, Bisiklet parkurları ve yelken turizmi.

Bir harita çerçevesinde kısıklı uzunlu parkurlar ve bu parkurlar üzerinde görülmesi, gezilmesi gereken yerlerin rotalarıyla yerli ve yabancı ziyaretçileri yönlendirmemiz mümkündür. Bu parkurlar içerisinde ve çevresinde yerli halka ticari olanaklar da sağlanabilir.

Bir bölgenin arkeoloji parkuruna dönüştürülmesi için göz önünde bulundurulması gereken faktörleri şöyle sıralayabiliriz:

Parkur üzerinde bulunan toprak üstü arkeolojik delillerin yoğunluğu

Bu deliller hakkında yeterli aydınlatıcı döküman veya çalışmalar

Parkur içerisinde, dinlenme, yemek gibi ihtiyaçların giderilebileceği ortamların ve doğal, kültürel veya sportif aktivitelerin mevcut olması

Çevredeki kullanılan alanlara uyumu

Yerli halkın ve Bölgede söz sahibi olan ilgililerin desteği ve Arkeoloji parkurundaki alanların korunmalarının gerekliliği olarak kısaca sıralayabiliriz.

Arkeologlara düşen görevler:

Arkeolojik park olabilecek aday bölgelerin tespiti,

Devletten ve yerel yönetimlerden izinlerin alınması ve yerel halktan gerekli anlayışın sağlanması

İlgili makam ve daireler tarafından parkın çevre koruma, belediye, tarım, orman ve turizm konularında idari planının düzenlenmesi

En az Her beş yılda idari planın gelişmeler sonucunda yeniden yapılandırılması.

Unutmamalıyız ki bunlar sadece yabancı değil, yerli turistlere yönelik bölgelerde olabileceklerdir. Yılda 3 ay yerine 12 ay yerli ve yabancı turistlerin gelip zevkle spor yapıp kültürlerini daha iyi tanıyabileceği bölgeler... bölge halkını rahatsız etmeyecek, dinine ve törelerine saygılı bir turizm. İlkbaharda çiçekler, yazın kaplumbağalar, sonbaharda göçmen kuşlar, kışın ise yürüyüşler ana başlıklar olabilir.

Alternatif Eko-turizm...işte Karpazın sihirli anahtarı...

Eko-turizmi kısaca tanımlamak gerekirse, bir bölgenin kültürel ve doğal yapısını bozmadan, varolan yapıyı kullanarak tek bir monopolde değil bölgenin insanlarına eşit dağıtılabilecek gelir getiren turizm olarak açıklayabiliriz. Sistemin çalışabilmesi için Devletin maddi ve manevi desteği, organizasyonda etkin rol alması bir şart. Halkın sabrı ve örgütlü olarak çalışması ise ayrıca çok önemli.

Quebec deklarasyonunda ise Ekoturizm

- 1- Doğal ve kültürel mirasların korunmasında etkin rol oynar
- 2- Planlama, gelişim ve operasyonlarda yerli halkla birlikte ve yerli halkın iyiliğine yönelik çalışır
- 3- Doğal ve kültürel mirası ziyaretçilere yönelik olarak yorumlar ve bilgileri sunar.
- 4- Küçük gruplar ve bireysel turistlere iyi hizmeti “ödünç” verir, sonsuza dek satmaz.

Dünya turizm organizasyonu tarafından 2002 Uluslararası Ekoturizm yılı sonrası yayınlanan kılavuzda, eko-turizm esasları ve uygulaması ile ilgili 47 ülkeden 65 başarılı uygulama örnekleri verilmiştir.

Ekoturizmin ana amaçları üçbaşlık altında toplanabilir

- 1 – ekosistemlerin değerinin yükselmesiyle birlikte biyolojik koruma alanlarının idare sistemini güçlendirerek doğal ve kültürel mirası ve çeşitliliği korunması;
- 2- doğal ve kültürel farklılıkların sürdürülebilir olması için, gelir, iş imkanları, ekoturizm ve benzeri iş ağlarının kurulması ve

3- Ekoturizm idaresini yerel halkın desteği ve katılımı ile işleterek, ekoturizmin getireceği gelirin ve faydalarının paylaşılması.

Pratikte gerçekleştirilen ekoturizm, doğal ve kültürel mirasın çeşitliliğini, uzun vadede koruma anlayışı getirmiştir. Eko-turizmin korumacılığının başarılı olabilmesi için, iyi planlanmış ve kontrol edilebilir olması, ayrıca doğru ortamın yaratılması önemlidir. Örneğin, gerekli pazar araştırmasının gerçekleştirilmesi ve yerel olarak yapılabilirliğinin yanısıra, idare ve kontrol edilebilirliğinin sağlanması, turizm ve korumacılık alanlarıyla sürekli kordineli çalışması gerekmektedir.

Koruma ve Turizm ile gelen sorunlar

Arkeolojik kültür mirasımız ticari çekiciliğinden zarar görebilmektedir... Örneğin kontrolsüz fazla turist akımı, rehbersiz ziyaretçiler, kurallara uymadan mozaiklere ve duvarlara zarar verebilmektedir...bunun dışında uç noktalarda birkaç örnek vermemiz gerekirse:

Çok popüler ziyaret yerleri kendi aleyhlerine de çalışabilir. Doğal ve arkeolojik parkurlar sürekli yürüyüşlerden atlı veya motorlu araçlardan erozyona uğrayabilir. Belli zamanlarda kapatılıp yeniden bitki örtüsünün kendine gelmesi için zaman tanınması veya tamirat yapılması gerekebilir. Devon kıyılarındaki koruma alanı örneğinde, Doğayı ve jeolojik mirası sevenler, taşların özelliklerini veya fosilleri sevdikleri için toplayıp anı olarak götürülebilmekte, aslında hayran oldukları jeolojik mirasın gittikçe azalarak yok olmasına fırsat tanımaktadırlar. Bunu takiben, Turizm ve Kültür mirasının ayrılmaz iki öge olduğu her zaman düşünülse de, korumacılık anlayışının tarihçesinde veya amacında Turizm yatmamaktadır. Örnek İngiliz hükümetinin aldığı bir karar ile, Devon kıyılarının UNESCO dünya mirası listesine girmesi için baş vuru yapma kararı, İngiliz medyasında “turizm ekonomisine büyük katkı” diye yansımıştır. Tabii ki, buranın aslında Unesco’ya başvurusu korunması ile ilgili olup, başvurunun nedeni daha fazla turist akımı gerçekleştirerek ‘koruma sorununu artırmak’ değildir. Ziyaretçi sayısındaki artışın bir yerin uzun vadeli korunmasına yardımcı olacağı, yanlış bir algılamadır. ‘Kültür mirası = turizm’ düşüncesine karşı daha duyarlı olmamız gerekmektedir.

Daha uç örnekler ise Fransanın meşhur yontma taş devrine ait Lascaux mağarası resimleri ile ilgilidir. Mağara kapasitesinin üzerinde gelen ziyaretçilerin nefeslerinden kaynaklanan nemle duvar resimlerinin zarar gördüğü tespit edilmiş ve mağara ziyarete süresiz olarak kapatılmıştır. Artık orijinal mağara yerine taklidi ziyaretçilere açılmıştır. Belki de ziyaretçi sayısı bu kadar yüksek olmasa herkes orijinal mağara resimlerini görerek zevk almaya devam edecekti. Bu örnekleri ders olarak Karpaz koruma alanlarına belli sınırlamalar getirerek ileriye dönük kararlar ve politikalar uygulanmalıdır. Bunlar yapılırken arkeoloji, doğa, jeoloji, kültür, çevre, ormancılık, turizm gibi tüm ilgili alanlar arasında koordinasyon sağlanmalı yerli halkın görüş ve temsilciliği unutulmamalıdır.

Su altındaki kültür mirasımızı da unutmamalıyız. Karpazda yapılması planlanan marina projelerinden arkeolojik tarama istenmemiştir...başıboş dalınmamalı, yerinden görünen amphoralar çıkartılmaya çalışılmamalıdır. Yat turizminin getirdiği gemilerin atacağı çapa

yerleri gelişigüzel olmamalıdır. Girne batığı örneğinde, Taşucu gemisi tüm uyarılara rağmen Girne batığının kazı alanına çapa indirmiş ve büyük zararlara neden olmuştur.

Karpaz yarımadası, coğrafi ve jeolojik yapısı itibarıyla bir çok doğal koy içermesinden dolayı tarihi limanlara sahiptir ve antik çağlarda gemilerin geceleri çapa atıp konakladığı bir bölgedir. Kıbrısın ada oluşu, burdaki tüm toplumların binlerce yıl boyunca yakın ve uzak bölgelerle deniz ticareti yapmaları, sualtı kültür mirasımızın zenginliğinin kaynağıdır. Bu zenginliklerin henüz keşfedilmemiş ve araştırılmamış olması bölgenin sualtında yer alan kültürel mirasın potansiyelini azaltmamaktadır. Karpazdaki Geç Tunç Çağı yerleşim yerlerinin ve bu dönemlerdeki bakır ticaretinin Kıbrıs için değerini hem kazılardan hem de Mısır ve Suriye’de açığa çıkartılan metinlerden bilmekteyiz. Deniz trafiğinin yoğun yaşandığı binlerce yılın kazazede savaş ve ticari gemileri, liman ve liman şehirleri, Karpaz kıyılarında sessizce keşfedilmeyi beklemektedirler. Bu kültürel miras, araştırma ekipleri ve turizm için yüksek potansiyel barındırmaktadır.

Eşit Paylaşımın oluşabilmesi için alınması gereken Önlemler:

Kazançların eşit dağıtılması için büyük tur operatörlerinin Karpaz koruma alanlarındaki yeşil turizmi desteklemesi gerekmektedir. Satılan paket turlar içerisinde büyük otellerdeki konaklamanın yanısıra Karpazdaki küçük aile işletmelerinde konaklama gerekli paket turlar içerisinde verilmelidir. Bunun için, hem tur operatörlerinin hem de devletin desteği ve teşviki gerekmektedir. Karpazın koruma alanı ilan edilip, tüm konaklama ve iâşenin Girmede odaklanması, Karpaz halkı için pek fazla bir şey ifade etmeyecektir. Yeşil koruma alanlarında gününbirlik eğlendikten giden bir ziyaretçi kitlesi yaratılmamalı, ilgili operasyon sahipleri Karpazın yerel halkı için de kazanç getirebilecek turlar düzenlemeli, bunun gerçekleşmesi ve yöre halkını korumak amacıyla “turizm iş ve gelirin koruma alanlarındaki yerel halkla paylaşılması” politikası benimsenerek yasallaştırılmalıdır.

Sonuç olarak, kültür mirası yönetimi ve ilgili küçük işletmeler artık önemli meslekler haline gelmişlerdir. Bu işletmeler; bir arıcılık çiftliği, zeytin hasatı ve zeytin yağının eski metodlarla çıkarılmasına veya şarapçılığa odaklanmış geleneksel tesisler, seramik, sepet, mum ve sabun üreten atölyeler olabilmektedir. İşletme sahibi veya rehber eşliğinde, uygulanan yöntem anlatılarak gezdirilen bu tip küçük işletmeler ve destekledikleri kültürel turizm alanları her geçen gün çoğalmaktadır. Doğal veya arkeolojik koruma parkları içerisinde yer alan bu tip kültürel işletmeler, eğitim ve eğlence olgularının birleşmesi ile gittikçe büyüyen bir insan kitlesine hitap etmektedir. İşte korumacılık ve turizm ile gelen, çoğunluğa hitap eden başarının sırrı.

Sözlük

Kültür: Tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğin ölçüsünü gösteren araçların bütünü.

Miras : Kalıtım yolu ile gelen bir özellik. Bir neslin kendinden sonra gelen nesile bıraktığı veya bırakacağı şey.

KAYNAKCA

Howard Peter, 2003. Heritage, management, interpretation, identity. Continuum, London.

Marta de la Torre, 1997. The conservation of Archaeological sites in the Mediterranean Region – An International Conference Organised by the Getty Conservation Institute and the J. Paul Getty Museum. May 1995.

Euromed Heritage Programme. Regional de soutien du development du patrimoine culturel euro-mediterraneen. Exposition itinerante. Sauvetage du Patrimoine. Projets autour de la mediterranee 2001-2002.

King, Thomas, 1998. Cultural Resource Laws and Practice. An Introductory Guide. Altamira Press, Oxford.